

UIT DE HISTORIE

Een kerk in oorlogstijd. ¹⁾

De eerste jaren van haar bestaan heeft de stad Batavia het allermint gemakkelijk gehad. Van den 30sten Mei 1619, den dag van de stichting, tot den 24sten October 1629, toen de troepen van den soenan van Mataram het beleg opbraken, dus ruim 10 jaren achtereen, verkeerde de jonge nederzetting feitelijk onafgebroken in gevaar. Men kon elk oogenblik een aanval verwachten.

Bantammers, Javanen, Engelschen en wellicht ook Spanjaarden en Portugeezen zouden gaarne elke kans benutten om de pas gebouwde stad te overrompelen en van den aardbodem te doen verdwijnen. Met recht kon Coen schrijven: „We zitten hier fijn met de vijandschap van de gansche wereld op den hals“, maar hij voegde er meteen aan toe: „nochtans hebben wij wel couragie“.

Die moed kon in 't geheel niet zijn oorsprong vinden in de versterking van de stad of de grootte van het garnizoen. Batavia was toen nog niet een stad, die, zoals nu, Amsterdam naar de kroon steekt, maar een kleine, onaanzienlijke, op nog primitieve wijze versterkte nederzetting.

Een kasteel, eenige straten en grachten, één plein met een soort van stadhuis, enkele honderden huizen, bijna alle nog van hout, en dat alles omgeven door halfvoltooid muren en wallen en enkele blokhuizen van klapperstammen, ziedaar in enkele lijnen een schets van Batavia voor ruim drie eeuwen.

En wat het garnizoen betreft, dit bedroeg in den regel slechts een 500 man, terwijl er meermalen gebrek was aan wapens en munitie.

In 1629 werd, om het nog beter te illustreren, de stad maandenlang belegerd door de troepen van soenan Ageng van Mataram. Het aantal vijanden wordt op 100.000 geschat, waaronder vele ruiters.

Ook de tanks ontbraken niet in den vorm van olifanten, terwijl de belegeraars bovendien beschikten over verscheidene kanonnen, waarbij 24 ponders, de dikke Bertha's der dagen.

En in de stad had men slechts 530 soldaten en nog enkele honderden burgers, die ook het zwaard konden hanteeren. Munitie was er veel te weinig, zoodat het handjevol strijders in het „fort“ Hollandia den vijand moest bestoken met niet nader aan te duiden pottenbakkersmaakel en deszelfs inhoud, waarom heden ten dage gesproken wordt van de heilige urnen van Batavia.

Maar wanneer men zou meenen, dat er in die eerste tien jaren aan niets anders dan de moeilijke omstandigheden en de middelen tot afweer van den vijand gedacht werd, dan heeft men het absoluut mis.

Er heerschte in de stad een groote bedrijvigheid. Het was al leven, wat men er aantrof. Groote ondernemingen werden er voorbereid, geweldige plannen ontworpen.

Ook op kerkelijk gebied. Men kende de woorden: „wegens de tijdsomstandigheden“ niet en zou om een voorbeeld te noemen, er niet aan gedacht hebben zelfs, een synode uit te stellen of te verplaatsen.

Wanneer men de resolutiën van den Kerkeraad van deze eerste tien jaren naleest, dan is er geen spoor van vrees of aarzeling te ontdekken.

Hoewel het meermalen leek, dat de stad het geen week zou uithouden, werd er zoo geregeld gewerkt, alsof het bestaan van Batavia voor eeuwen verzekerd was. Men wrijft zich soms de oogen uit over de nuchtere mededeelingen en besluiten in zulke gevaarvolle tijden en vraagt zich af: Was dat nu overmoed of een sekere onverschilligheid?

Ik heb al de besluiten gedurende de meest critieke jaren nagelezen en vond over die moeilijke omstandigheden feitelijk niets. Zoo wordt gedurende het beleg door de Javanen, waarover ik hier boven het een en ander schreef, niets in de kerkeraadsverslagen medegedeeld, dat verband houdt met den dreigenden ondergang dan alleen dit: De praeses stelt voor off het oorbaar waere in regardt van den tegenwoordighen tyt, dat ons de Javanen wederomme belegeren, een ghemeene biddach te celebreren ende is sulcx een drachtel. goet gevonden. Danckaert ende Sr. Cunst sullen daer over den Ed. Hr G.nael (= den G. G. Coen) aanspreken.

We mogen veronderstellen, dat dit verzoek aan de Hooge Regeering in goede aarde is gevallen. De Heurnius schreef er trouwens ook over naar het vaderland en weet in dien brief alle ellende toe aan de zonden van Batavia, waarom een bede- en boetedag diende gehouden te worden.

Behalve dezen biddag met tijdprek is in geen enkel opzicht afwijking van de gewone orde te bespeuren.

Ik moge dat nader illustreren door een aantal besluiten en besprekingen over te nemen uit den tijd van den „staat van beleg“.

Op Sondach toecommende salt Avontmael des Heeren affgeondicht ende op Maendach de visite vande ledematen aengevanghen werden.

Alsoo hij versterven van Sr. Cunst saliger een nieuwen ouderlingh nootsaekel. dient vercoren, is goet gevonden dat een yder tegen de naeste sessie sich bedenke, wie daertoe bequamelycx soude moghen gestatueert werden.

De huysverouwe van Capiteyn Vermeer versoekt

van de Diaconie tot leeninge 50 rijksdaalders. Ende in regart van haer roeckeloos leven ende groote nalatichheit vant gehoor van Godes Woort is haer sulcx ontseijt.

Adriaen Woutersz. Draeck sal ontboden werden voor de vergaderinghe voor de uijtdeydinghe des H. Avontmaels om te vermanen over syne begaene faute.

Capiteyn Voghel ende Dirck Jemminck sullen bejide mede ontboden worden om over bejider begaene fauten te vermaenen ende haer te hereenighen.

Grietgen trompetters claecht over de onbeleeftde ende onreederlike bejegening van haer man, haer wert geantwoordt, dat sij het noch een weijnich soude insien (aanzien) ende haer ondertusschen draegen als een eerlike ende godtvreesende vrouwe toekomt, opdat ten haeren aensien geen clachten gehoort mochten werden.

Jan Maertensz. Lanschot van Leyden, borgher deser stede sieck te bedde liggende, ende ghene middelen van leven by sich hebbende, versoect aen de Diaconie eenige subsidie. Ende is hem soo langhe (hij) sieck is, maentlycks geleyt 4 rijksdaalders.

Lysbeth Adriaensz. weduwe wijlen Jacques le Clark verschijnt voor de vergaderinghe, pretenderende trouwe van schipper Adriaen de Coster, seggende dat hij haer op een gouden ringe nevens interative beloften hadde gegeven, ende 't selve met attestatie van twee gelooffwaardige getuygen bewijzen. Partijen gehoort synde is goet gevonden op donderdach toecommende haere getuygen voor de vergaderinghe te recoleren.

Jan Westhof comparerende is aangemaent de hoofdsom die hij op renten genomen heeft aende Diaconie te betalen.

Martje Alberts, huysvrouwe van een constap. (constabels) maet van tship Batavia, dat aen zuydtlandt (Australië) schipbreuck heeft geleden, versoect met haer kindeken in hare armoede onderstandt. Haer syn thien rijksdaalders toegeleijt.

De praeses zal den Hr Raemburch aanspreken om ordre te stellen op des naemiddachs predicatie int stadhuis.

Mayken Susanna wordt toegeleyt 6 rijksdaalders tot het maken van een huysken, omme daarin te wonen, dewijl bij haer groote naersticheit wordt gevonden ende de Kerk goede dienst door haer arbeit geschiet, daer sy gebeden leert aen de Inlantsche natie.

Op Maendach toekomende sal de rekeninghe vande diaconie opgenomen worden.

Uitvoerig is de zaak van Catelina Charles behandeld. Zij was in 1621 met Jan van Bacchum getrouwd, die naar Indië was vertrokken.

Naderhand had zij bericht ontvangen, dat haar man overleden was en spoedig daarop trad zij nu in het huwelijk met Jan Albertsz van Haerlem. Het paar reisde naar Indië, waar Catelina tot haar schrik ontdekte, dat haar eerste man nog in leven was.

Uitvoerig werd in de meest critieke dagen tijdens het beleg deze puzzle besproken door een commissie uit den Kerkeraad en enkele leden van de Justitie. Deze heeren „hebben naer rijpe deliberatie ende alles wel overwooghen, tweelc ter materie dienstich was, geconclueert ende goetgevonden, dat Jan van Bacchum sijnde de eerste man sich weder tot de vrouwe vervoughen sal, ende de tweede man Jan Albertsz daer af desiderere.“

Ende is het noodich geacht, dat het van den eerwaarden Kerckenraedt (als dienende tot meerder aensien) haer aangeseijt wierde“.

Ik deed slechts een greep uit de vele besluiten en mededeelingen van het resolutieboek. En ik wijs er nog eens op, dat al deze dingen gebeurden in een belegerde stad.

Men wist niet, of de stad het nog een week zou uithouden, of de kerk den volgende rustdag nog zou kunnen vieren. Nochtans ging alles zijn gewone gang. He avondmaal werd gevierd.

Huisbezoek werd verricht. De diaconie deed handreiking en leende geld uit (zij was ook anti-woekerbureau).

De predikanten kregen opdracht, ontrouwe kerk-gangers te vermanen en anderen het avondmaal te ontzeggen.

De zieken werden bezocht en vertroost. Krankenbezoekers werden geëxamineerd en uitgezonden.

Men correspondeerde met de classes Amsterdam, Middelburg en Enkhuizen over de uitzending van — niet twistzieke! — predikanten en over allerlei kwesties als de doop aan geadopteerde kinderen.

De kerkeraad behandelde en beantwoordde rapporten van Surat, Solor, Ambon en vele andere buitenposten.

Verscheidene huwelijkskwesties werden in een paar maanden tijds behandeld.

Besluiten vielen er over de prediking in het Maleisch. Heurnius wilde bovendien in het Chineesch en Portugeesch het Evangelie brengen. Hij stelde daartoe reeds een soort Nederlandsch-Chineesch-Latijnsch woordenboek samen.

Men praatte over kerkbouw en de stichting van scholen (en deed het ook!), men ontwierp maatregelen tot bevordering van de Zondagsrust en tot het tegengaan van drinken, dobbelen en vloeken.

En dat alles, terwijl de stad haar ondergang nabij scheen.

Nog eens: was dat overmoed of een onderschatten van het gevaar?

Ik durf hier met alle besltheid ontkennend op te antwoorden.

Dit alles geschiedde in en door het geloof. Er was

heel wat schorrimorrie onder de Indische gasten, daar waren velen onder, die een toevlucht in de koloniën zochten, „omdat zij benauwd waren, een schuldeiser hadden of omdat hun ziel bitterlijk bedroefd was“, maar de kern bestond uit kerels, die durfden en geloofden.

Een Coen, die met vier schepen het rijk China dacht te kunnen veroveren!

Hulsebos, die alle bewoners van den Archipel den Heere Christo Jesu door Zijn Euangelium wilde winnen!

Heurnius, arts en predikant, die rusteloos ijverde voor strenge handhaving der tucht, de zelfstandigheid van de kerk en uitbreiding van het Koninkrijk Gods onder alle Oostersche volken!

Carpentier, die een groote school, een seminarium, een weeshuis, een hospitaal en allerlei andere inrichtingen wilde bouwen, wat hem voor een deel ook is gelukt!

Block, die het Nederlandsch als voertaal wenschte in heel den Archipel, om zodoende gemakkelijk het Evangelie te kunnen verbreiden!

Ik noem er maar enkele, maar zij waren het type van de onversaagde geloovige pioniers, die de leiding hadden.

En zij lieten zich in geen enkel opzicht van de wijs brengen door gevaren van buiten. Zij kenden niet, zooals ik reeds opmerkte, de vaak zoo verfoeilijke zinsnede: „wegens de tijdsomstandigheden.....“, die meermalen een voorwendsel is voor laksheid of kleinmoedigheid.

Zij delibereerden over vier of zes rijksdaalders steun aan een weduwe, terwijl 100.000 man de stad belegerden!

En juist omdat zij zulke kerels waren en geen menschen van het type „och wat geeft het?“ is Batavia behouden gebleven en uitgegroeid tot de tweede stad van het Koninkrijk en heeft zich het werk van Heurnius en Hulsebos ontwikkeld, zooals zij het zelf nooit hadden kunnen hopen.

Zij waren getrouw in het groote en in het kleine, getrouw onder alle omstandigheden, tot in het aangezicht van den dood.

Zij bezaten een couragie, die wij ons nauwelijks kunnen voorstellen en een geloof, dat bergen verzette.

Een kerk in oorlogstijd!

Elke lezer voelt de overeenkomst met onzen tijd.

De Kerk van onzen tijd zal zeker niet verkeerd doen te letten op het gedrag van de jonge Kerk van Batavia in de jaren 1620—1629, die zich door geen oorlog of wat dan ook van de wijs liet brengen, maar rustig voort werkte, als was er geen wolkje aan den hemel.

Ik wil geen kwaad van tijdpreken zeggen, maar stel me toch voor, dat de stoere Heurnius het bij één gelaten zal hebben en den volgende rustdag met gloed heeft gepreekt over den tekst: Want mij is een groote en krachtige deur geopend, en er zijn vele tegenstanders.

De Kerk van tegenwoordig plaatse ook tegenover „wegens de tijdsomstandigheden“ de woorden: Voortvaren, juist nu!

A. A.

¹⁾ Het volgende artikel werd geschreven door den heer A. Algra, leeraar aan de Chr. H.B.S. te Batavia, thans met verlof in ons land. Op „de Leeuwarder meeting“ der friesche jongelingen sprak de heer Algra over de wonderlijke geloofsergie van de gereformeerde kerk te Batavia in de benarde jaren 1619—1629. Op verzoek werkte hij die zeer belangwekkende lezing om tot een artikel voor ons blad. We zijn overtuigd, dat onze lezers er met groote belangstelling kennis van zullen nemen. — Red.

Beuzelingen of geloofsworsteling?

We hebben — zie ons vorig nummer, en let op den datum, vermeld in het artikel — geheel eigener beweging onze meening gezegd over de vraag, of de kerken er goed aan zullen doen, in deze barre tijden de bekende „meeningsgeschillen“ maar aan kant te zetten. Vergaderingen zijn duur, drukwerk ook.

Nu staat voor mijn besef de kwestie zóó: men moet ook „in dure tijden“ trouw zijn. Men moet ook niemand overrompelen, noch in de trouwbetooning, gelijk hij ze verklaart te zien, onnoodig hinderen.

Ik zelf ben dus niet dáárom voor terzijdestelling van het agendumpunt, dat het geld en de tijd duur geworden zijn; want, al geloof ik metterdaad, dat terzijdestelling van de aangelegenheid verstandig is, toch mag ik van den oorlog geen misbruik maken om anderzins conatië te benauwen. Voor mijn besef kunnen de moeilijke tijdsomstandigheden wel aanleiding zijn, maar geen reden tot het ad acta leggen van heel de onverkwikkelijke affaire. Reden is en blijft voor mij, dat het kerkelijk aan de orde stellen er van nooit had moeten gebeuren. Maar zoolang anderen verzekeren, dat de zaak dringend was, en om Gods wil ter hand genomen moet worden, wil ik hun graag de volle ruimte laten. Ook ter wille van de positie van het onderling verkeer. Er was immers reformatie noodig?

Van den anderen kant moet dan ook niemand anderen in een moeilijke positie brengen. Onzerzijds volgen wij deze gedragslijn door, hoewel de heele zaak reeds